

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา (Rationale for the Study)

“เรื่องป่า 3 อย่าง คือ ไม้พื้น ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน ประชาชนมีความรู้ ทั้งคนที่อยู่บนภูเขา ทั้งคนที่อยู่ในที่ราบ เขามีความรู้ เขาทำงานมาตั้งหลายชั่วคนแล้ว เขาทำกันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำการกิจกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรจะเก็บไม้ไว้ แต่ที่เสียไป เพราะว่าพวกที่ไม่รู้เรื่องไม่ได้ทำมานานแล้ว ทั้งนานมาแล้ว ทั้งกิจกรรมมานานแล้วก็ไม่รู้เรื่อง แล้วก็มาอยู่ในที่ที่มีความสะดวก ก็เลยทำให้ลืมน่าชีวิตมันเป็นไปได้โดยที่ทำการกิจกรรมที่ถูกต้อง”

พระราชดำรัส พระราชทานในวัดปิดการสัมมนาการเกษตรภาคเหนือ ณ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ 26 กุมภาพันธ์ 2524 (เกษตรศาสตร์ เฉลิมพระเกียรติ, 2548)

จากพระราชดำรัสนี้แม้มิได้ใช้คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” แต่โดยเนื้อหาสาระแล้วล้วนบ่งบอกถึงความสำคัญของความรู้ความสามารถของคนในรุ่นก่อนๆ สามารถใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในการแก้ปัญหา และหาเลี้ยงชีพด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติและอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติอย่างมีความสุข ควรที่จะเป็นการจุดประกายความคิดของคนรุ่นใหม่ในการที่จะคิดถึงวิธีการในการพัฒนาประเทศที่จะทำให้คนไทยอยู่อย่างมีความสุขและมั่นคง

การเริ่มเข้าสู่กระบวนการพัฒนาประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ.2504 โดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับแรก) เป็นเครื่องมือในการพัฒนามีเป้าหมายเพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ โดยเริ่มวางรากฐานระบบเศรษฐกิจ ส่งเสริมการลงทุนและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนส่วนใหญ่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 5-7) ยังคงให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนมากยิ่งขึ้น แต่เน้นการพัฒนาชนบทแนวใหม่ เป็นการพัฒนาพื้นที่ยากจน เน้นความสำคัญกับการพัฒนาสังคม องค์กรประชาชน การร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน เพิ่มการกระจายรายได้ กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดองค์การบริหารการพัฒนาชนบท

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติช่วงท้าย (ฉบับที่ 8-9) เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยให้คนมีความสุข รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ลดผลกระทบต่อการพัฒนาคนและสังคม การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง และปรับระบบ

บริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ปรับโครงสร้างการพัฒนาภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป้าหมาย คือ สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากร การบริหารจัดการที่ดี ลดความยากจน (ธีรพงษ์ มหาวิโร, 2550, หน้า 234-243)

กระบวนการเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ไปสู่การปฏิบัติภายใต้กระบวนการทัศน์ใหม่ก็ยังไม่เกิดผลในทางปฏิบัติเท่าที่ควร สาเหตุหนึ่งมาจากการเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2540 ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและสังคมในวงกว้างทำให้ต้องหันกลับมาเร่งแก้ไขฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพ และลดผลกระทบจากปัญหาการว่างงาน ปัญหาความยากจนที่เพิ่มขึ้นอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพราะว่าการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุลและยั่งยืนและไม่มีเสถียรภาพเพราะใช้แนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยมหรือเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นหลัก และไม่สามารถพึ่งตนเองได้ต้องอาศัยเทคโนโลยีและฐานความรู้ต่างประเทศ การที่ระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยเปิดกว้างสู่โลกาภิวัตน์ และเกิดการเลือนไหลของวัฒนธรรมอย่างไร้พรมแดนเข้าสู่สังคมไทย โดยขาดความรู้ที่จะเป็นภูมิคุ้มกันกรองที่ดี ได้ส่งผลกระทบต่อระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรมการดำรงชีวิต และการปฏิสัมพันธ์ในสังคมไทยให้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม คนไทยมีค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้น ชาวจิตสำนึกสาธารณะ การให้คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นคนและการยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิตเสื่อมถอยลง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาติถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่น้อยลง

ดังนั้นเมื่อมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ก็ยังยึดกระบวนการทัศน์การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาคุณภาพของคนและสังคมแห่งศีลธรรมและฐานความรู้” โดย “คน” หรือ “ทุนมนุษย์” เป็นทุนสังคมที่สำคัญที่สุด และมี “สังคมแห่งศีลธรรม” เป็นตัวกำกับ นำไปสู่ “สังคมแห่งการเรียนรู้” โดยใช้ประโยชน์จากทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าหลายอย่างซึ่งต้องรักษาและสืบสานสู่คนรุ่นหลัง (ธีรพงษ์ มหาวิโร, 2550, หน้า 15-32)

จากรายงานการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550, หน้า 1- 2) เรื่องผลกระทบโลกาภิวัตน์ต่อการจัดการศึกษาไทยใน 5 ปีข้างหน้าความว่า “ประเทศไทยจำเป็นต้องตื่นตัว และเร่งพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ให้เท่าทันสภาพโลกาภิวัตน์ โดยปัจจัยสำคัญที่สุดคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสร้างองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งบทบาทหลักจะตกอยู่กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่ต่างต้องเร่งพัฒนากำลังคนให้มีความสามารถ มีองค์ความรู้ที่จำเป็น มีทักษะการคิด มีทักษะการประกอบอาชีพ สามารถแก้ปัญหาของตนเองและสังคม เพื่อรองรับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้อย่างชาญฉลาด” โดยมีผู้เสนอแนะแนวทาง

และประเด็นการวิจัยในเรื่องสำนึกท้องถิ่นไว้หลายท่าน เช่น จารุวรรณ ธรรมวัตร (2547, หน้า 4-5) ได้กล่าวไว้ในการบรรยายพิเศษ เรื่องการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาชาติว่า "...หากจะวิจัยเพื่อสืบสานให้ชุมชนเข้มแข็ง เราต้องเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการทำงานและวิธีการตั้งงบประมาณมาสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน การจัดหลักสูตร การบริการทางวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ซึ่งกระบวนการทำงานเคลื่อนไหวเพื่อทำงานวัฒนธรรมแบบยั่งยืนได้ก้าวไกลไปมากแล้ว กระบวนการทำงานทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปราชญ์ นักวิชาการ ต้องขับเคลื่อนต่อชีวิตวัฒนธรรมให้ยืนยาวประการสำคัญ จิตสำนึกและอุดมการณ์ต้องสืบสานลงไปในการรู้โดยใช้หลัก อิทปิยะตา ความหลากหลายของชีวิตและธรรมชาติจะนำไปสู่ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งชาวบ้านและชุมชนต่างมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น" วีระโรจน์พจนรัตน์ (2547, หน้า 16-19) รองปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ร่วมในการบรรยายพิเศษ เรื่องการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาชาติ กล่าวตรงกันว่า "... เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษา สิ่งที่สำคัญที่กระทรวงวัฒนธรรมต้องผลักดันได้คือทำอย่างไร จึงจะนำประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้าไปอยู่ในหลักสูตรให้ได้และต้องให้มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยในทุกระดับของการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบ รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย บูรณาการความร่วมมือขององค์กรภาครัฐและภาคสังคม รวมทั้งองค์กรเครือข่าย และต้องทำในลักษณะวาระแห่งชาติ..." ศรีศักร วัลลิโภดม (2549, หน้า 4) ได้ปาฐกถาเรื่องการฟื้นฟูสำนึกท้องถิ่นในงานสัมมนาเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีสานว่า "ทำไมเราต้องฟื้นฟูสำนึกท้องถิ่น เพราะสังคมไทยในขณะนี้วิบัติอย่างใหญ่หลวง แต่น่าเสียดายที่คนในชาติไม่เข้าใจในวิบัติอันนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้านเขาวิบัติ เขาก็รู้ว่าวิบัติ แต่สังคมไทยวิบัติแต่ไม่รู้ว่าวิบัติ..." "...การวิจัย ต้องเป็นการวิจัยแบบดุลยภาพ ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างคน ที่อยู่เป็นกลุ่ม ไม่ใช่เป็นปัจเจกบุคคล ต้องมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ กับสิ่งแวดล้อมที่เราอยู่ รู้จักใช้ ไม่ใช่ทำลาย เพื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน มีมิติทางจิตวิญญาณ มีความเชื่อทางศาสนาเป็นตัวนำ ให้อยู่ในระบบของศีลธรรม" เสน่ห์ จามริก (2549) ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กล่าวปาฐกถาพิเศษเรื่อง "สันติภาพและความเป็นมนุษย์ในการกำหนดนโยบายสาธารณะ" ในงานศรัทธาธรรมวิโรฒวิชาการ ความว่า "...ถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยเราต้องเลือกรับให้เป็น ต้องสามารถเลือกฟื้นความรู้ให้ได้ ถึงจะทำให้ประเทศชาติอยู่รอด ผมอยากเห็นสถาบันการศึกษารวมกลุ่มกันสร้างหลักสูตรที่ทำให้เข้าใจความเป็นไทย และร่วมกันปฏิรูปการเรียนรู้อย่างจริงจังเสียที เพราะการปฏิรูปการเรียนรู้จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากเราไม่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม แต่เมื่อชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาประชุม

ทุกอย่างไม่ได้จบแค่นั้น สถานศึกษาต้องช่วยกันรับเอาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นสมบัติอันล้ำค่าอยู่ในรั้วการศึกษาทุกระดับชั้นด้วย..."

การจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวิถีการดำรงชีวิต ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการจัดการศึกษาของชาติ เพราะโรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และชุมชนถือเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่า ดังนั้นสถานศึกษาแต่ละแห่งจึงได้มีการนำเอาวิถีชีวิต หรือ ทรัพยากรที่มีในชุมชน มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน มีการนำคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาหลักสูตรให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น สอดคล้องและเหมาะสมในการพัฒนาคนในท้องถิ่นนั้นๆ อีกทั้งองค์กรภาคเอกชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อฟื้นฟูในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ด้วยการเข้าร่วมพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้ความรู้ความคิดจากท้องถิ่นนั้นๆ แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการแพร่หลายมากนัก ไม่ว่าจะเนื่องด้วยเหตุผลใดก็ตาม

การศึกษาเป็น "เรื่องเดียวกัน" กับการจัดการความรู้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นคนละหน้าของเหรียญเดียวกัน เพราะต่างก็เป็นเรื่องของ "การเรียนรู้" เป็นเรื่องของการเรียนรู้เหมือนกัน ความแตกต่างที่สำคัญยิ่งระหว่าง 2 หน้าของเหรียญเดียวกันนี้ ก็คือ ยิ่งระบบการศึกษายิ่งพัฒนาขึ้นเพียงใด การศึกษาก็ยิ่งแยกตัวออกจากงานและแยกตัวออกจากชีวิตจริง และยิ่งศึกษาชั้นสูงขึ้นไปก็ยิ่งเรียนรู้เชิงนามธรรมยิ่งขึ้น จุดอ่อนนี้เองน่าจะเป็นต้นเหตุให้อีกหน้าหนึ่งของเหรียญ คือการจัดการความรู้ได้รับการจัดระบบขึ้นเป็นศาสตร์หรือเทคโนโลยีสำหรับการเรียนรู้ขึ้นใหม่ เป็นการเรียนรู้ที่แนบแน่นอยู่กับงานและชีวิตจริง และเป็นการเรียนรู้จากรูปธรรมการปฏิบัติจริงชีวิตจริง (วิจารณ์ พานิช, 2547) องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการความรู้ คือ คน เทคโนโลยี และกระบวนการความรู้ (Knowledge Process) โดยเฉพาะคนมีส่วนความสำคัญที่สุดในการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ส่วนเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่ช่วยค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปใช้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ส่วนกระบวนการความรู้ เป็นการบริหารจัดการเพื่อนำความรู้จากแหล่งความรู้ไปใช้เพื่อให้เกิดการปรับปรุงและเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ดังนั้นองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนจะต้องเชื่อมโยงและบูรณาการเข้าด้วยกัน (บุญดี บุญญาภิกิจ และคณะ, 2549ม หน้า 8)

แต่ปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดการความรู้นั้นมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน ดังข้อสรุปจากรายงานการวิจัยของ สุวรรณ เจริญเสาวภาคย์ และคณะ (2548) ได้ชี้ประเด็นให้เห็นว่าปัญหาขององค์กรมีประเด็นปัญหาเหล่านี้อยู่ใหม่ เช่น องค์กรที่มีการสร้างความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ ประยุกต์ใช้ความรู้ ไม่เป็นระบบและไม่มีหลักเกณฑ์ และปล่อยให้ความรู้หลุดลอยไปโดยไม่มีระบบการจัดเก็บและการถ่ายทอดความรู้ให้กัน การค้นหาข้อมูลใช้เวลานาน ซึ่ง

ส่วนใหญ่หาไม่ค่อยพบ หรือถ้าพบข้อมูลก็ไม่ทันสมัย ไม่สมบูรณ์ หรือไม่ตรงกับความต้องการ บางองค์กรก็มีข้อมูลมากมายแต่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง องค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในองค์กรไม่ได้ถูกนำมาใช้ แลกเปลี่ยน ต่อยอดความรู้ใหม่ๆ แต่เป็นการทำงานซ้ำซ้อนกับคนอื่นที่ไม่ได้ทำมาแล้ว และเมื่อเกิดปัญหาที่ไม่ได้ใช้ความรู้ที่ดีที่สุดที่มีอยู่ในองค์กร บางองค์กรมีผู้ทรงความรู้มากมาย แต่สมาชิกในองค์กรไม่มีความสนใจในการเพิ่มพูนและแบ่งปันความรู้ หรือบางครั้งเมื่อมีปัญหาในการทำงาน ไม่ทราบว่าจะไปถามผู้ที่เก่งในเรื่องนั้นๆ ได้ที่ไหน และหากผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีการเกษียณอายุหรือลาออกไป ก็มักมีผลกระทบต่อการทำงาน ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการจัดการความรู้ที่ดี จะทำให้เกิดการพัฒนาต่อประสิทธิภาพของคนในองค์กร และส่งผลต่อประสิทธิภาพของงานและเกิดการพัฒนาระบบองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ต่อไป

ดังนั้น การจัดการความรู้จึงเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ที่จะเชื่อมโยงเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่คุณค่ายิ่ง เพราะเป็นรากฐานของสังคมที่ถ่ายทอดมา เป็นความรู้ที่อยู่กับตัวคนและอยู่กับท้องถิ่นและประเทศตลอดไป และการปฏิบัติที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มีการแพร่หลายมานานแล้ว เพราะได้มีการสะสมและถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน โดยเฉพาะจังหวัดอุทัยธานีมีภูมิปัญญาที่สำคัญ อยู่ในหลายด้าน เช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตร ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น ตัวอย่าง เช่น กล้วยหอมทองตะนาว มีผลิตภัณฑ์ที่ประยุกต์ใช้ได้หลายอย่าง เช่น กล้วยหอมสมุนไพร กล้วยไล่ยุง กล้วยหอมใช้ผ่อนคลาย และกล้วยประจำวันเกิด 7 สี เป็นต้น มีดช่างแซก ผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยมือ เป็นมีดที่ผลิตขึ้นด้วยความประณีตวัสดุที่นำมาใช้มีคุณภาพ 100 % พร้อมผ่านกรรมวิธีอันสุดพิถีพิถันและได้มาตรฐานสากล เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่ส่งขายทั้งในและนอกประเทศ ผ้าทอโคกหม้อ ซึ่งเป็นศิลปปะการทอผ้าของชาวลาวครั้ง ขนพื้นเมืองเดิมของตำบลโคกหม้อที่ยังคงรักษาประเพณีของบรรพบุรุษไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น ประเพณีการเล่นนางด้งนางกวก ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีสารทลาว เป็นต้น เพลงพื้นบ้านทำไฟ เป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ชาวบ้านทำไฟ ร้องเล่นสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเพลงประจำถิ่น และมีเพลงร้องที่หลากหลาย เช่น เพลงพิชฐาน เพลงซึกเยอ เพลงโลม เพลงรำวง เพลงบวชนาค เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่งของจังหวัดอุทัยธานี ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนโบราณ หรือที่เรียกว่า "หมอพื้นบ้าน" ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับจากภาครัฐ และภาคเอกชน ถึงแม้ว่าการแพทย์แผนปัจจุบันจะเป็นแพทย์กระแสหลัก มีการพัฒนาทางด้านวิชาการและ

เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง แต่พบว่าไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในการดูแลด้านสุขภาพได้ครอบคลุมและทั่วถึง อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการรักษาที่ได้มาตรฐานจะต้องแลกมาด้วยค่าใช้จ่ายในการรักษาที่ประชาชนในชนบทไม่สามารถที่จะจ่ายได้ ทำให้การแพทย์ทางเลือกหรือแพทย์กระแสรอง เป็นความหวังของชุมชนในท้องถิ่นที่สามารถพึ่งตนเองได้จากทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น

ผู้ที่จะเป็นแพทย์แผนไทยได้สมบูรณ์นั้น จะต้องมีความรู้ความสามารถและทักษะในการทำหน้าที่ได้ครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ เวชกรรมไทย ทำหน้าที่ตรวจวินิจฉัยหาสาเหตุของโรค เกษัชกรรมไทย เตรียมยา หรือผลิตยา ผดุงครรภ์ไทย ทำหน้าที่ในการดูแลสุขภาพของมารดาตั้งแต่ก่อนคลอดถึงหลังคลอด และนวดไทย ทำหน้าที่รักษา บรรเทาอาการผู้ป่วยด้วยการนวด และอาจมีการรับประธานสมุนไพรร่วมด้วย ซึ่งถ้าจะหาแพทย์ที่มีความรู้ความสามารถทั้ง 4 ด้านพร้อมกันคงจะเป็นการยากมาก ส่วนใหญ่แพทย์แผนไทยแต่ละคนจะมีความถนัด ความชำนาญ ความเชี่ยวชาญไม่เหมือนกัน ที่สามารถพบเห็นได้บ่อยคือผู้ที่มีความสามารถเฉพาะทาง เนื่องจากในปัจจุบัน ตลาดมีความต้องการการใช้บริการ “นวดไทย” สูง รวมทั้งมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมีการจัดฝึกอบรมการนวดไทย เพื่อสร้างคนเข้าสู่ความต้องการของตลาดในปริมาณที่เพิ่มอย่างต่อเนื่อง

ภูมิปัญญาการเหยียบเหล็กแดง เป็นส่วนหนึ่งของการนวด คือ เป็นภูมิปัญญาของคนโบราณที่ใช้ความร้อนร่วมกับการนวด มีการผสมผสานเรื่องวิชาอาคมการดับพิษไฟและทักษะความชำนาญของหมอรักษาผู้ป่วยด้วยการใช้สันเท้าจุ่มลงในน้ำมันงา หรือน้ำมันมะพร้าวที่มีสมุนไพรมะขามอยู่ เหยียบลงไปเหล็กที่วางอยู่บนเตาไฟที่มีไฟลุกแดงและมีความร้อนสูง ต่อจากนั้นก็ไปเหยียบลงที่ร่างกายของคนป่วยตามจุดที่ต้องการรักษา หรือทั่วร่างกายตั้งแต่เท้า แขน ลำตัว เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นการรักษาอาการของคนไข้ในกรณีที่มีอาการหนัก และผู้ป่วยผ่านการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันมาแล้วเกือบทั้งสิ้น เช่น อัมพฤกษ์ อัมพาต เป็นต้น

การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาการเหยียบเหล็กแดง โดยการสืบค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ และจากการสอบถามผู้รู้ต่างๆ พบว่ามีภูมิปัญญาการนวดที่ใช้ความร้อนในการรักษา มีจำนวนไม่กี่แห่ง เช่น หมอเท้าไฟ (หมอฤกษ์) ต.หางดง จ.เชียงใหม่ เรียกการรักษาว่า “การเหยียบช่าง” หลวงพ่อบุญชู วัดเกาะหงษ์ ต.ตะเคียนเลื่อน อ.เมือง จ.นครสวรรค์ เรียกการรักษาว่า “การเหยียบซ่า” หมอสง่า พันธุ์สายศรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรียกการรักษาว่า “การเหยียบเหล็กแดง” และพระครูอุปการพัฒน์กิจ (หลวงพ่อสมัย) เจ้าคณะอำเภอเมืองอุทัยธานี และเจ้าอาวาสวัดหนองหญ้าปาง ตำบลหนองไผ่แบน อำเภอเมืองอุทัยธานี เรียกการรักษาว่า “การเหยียบเหล็กแดง” เหมือนกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษาเบื้องต้นของผู้วิจัยเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของภูมิปัญญาการ

เหยียบเหล็กแดงที่วัดหนองหญ้า nang ของหลวงพ่อดมย์พบว่ามีความน่าสนใจอยู่มาก ทั้งนี้มีรูปแบบของกระบวนการจัดการความรู้ค่อนข้างชัดเจน เช่น องค์ความรู้ภูมิปัญญาตอบสนองความต้องการของชุมชน มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่าง ผู้ป่วย หมอ องค์กรต่างๆ ทั้งภาคราชการ และเอกชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีของชุมชน และสถานศึกษาต่างๆ

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ได้แก่ นางจงรัก เทศนา ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอุทัยวิทยาคม จัดการเรียนการสอนโดย บูรณาการหลักสูตร ท้องถิ่นเข้ากับหลักสูตรแกนกลาง ในวิชาคอมพิวเตอร์ และได้จัดทำโครงงานเว็บไซต์เพื่อการศึกษา และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดอุทัยธานี โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับวิถีชีวิตด้วยการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดอุทัยธานี 2) เพื่อบูรณาการสาระเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดอุทัยธานี ให้อุทิศศาสตร์การเรียนรู้ตามสภาพจริงด้วยการปฏิบัติจริง และให้ผู้เรียนเรียนรู้ร่วมกัน นางจงรัก เทศนา เป็นครูที่มีความตั้งใจในการทำงาน มีความเสียสละและอุทิศตนให้กับราชการ จนได้รับรางวัลเกียรติยศหลายรางวัล เช่น วิทยากรแกนนำของ สสวท. ครูเกียรติยศคอมพิวเตอร์ ครูต้นแบบกรมสามัญ และนำนักเรียนเข้าประกวดโครงงานคอมพิวเตอร์ ชนะเลิศรางวัลเหรียญทอง ระดับมัธยมศึกษา ในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน ปี 2550 ภาคเหนือ “การใช้กระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศ ในการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดอุทัยธานี เรื่องการบำบัดโรค วัดหนองหญ้านาง” ระหว่างวันที่ 8 – 10 สิงหาคม 2550 ณ จังหวัดพิษณุโลก (จงรัก เทศนา, 2550)

แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ทั้ง 2 แนวทางเป็นกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนและในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการค้นหาคำวิจัยและกระบวนการจัดการความรู้ ว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของชุมชนและบุคคลทั่วไป และกระบวนการความรู้ เช่น การค้นหาความรู้ สร้างความรู้ สกัดและจัดเก็บความรู้ กระจายความรู้ แบ่งปันความรู้ การใช้ความรู้ และการติดตามประเมินผล ที่เกิดขึ้นมีอะไรเป็นตัวบ่งชี้ได้บ้างที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

จากเหตุผลและข้อมูลข้างต้นที่น่าเสนาอมา เห็นว่าจำเป็นต้องใช้การจัดการความรู้ เชื่อมโยงเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเก่าเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบใหม่ คือ “รูปแบบการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” โดยใช้การวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย การศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการเรียนรู้ในโรงเรียน และการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการจัดการความรู้และกระบวนการจัดการความรู้ และพัฒนาต่อยอดเป็นรูปแบบการจัดการความรู้

เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เพื่อที่จะสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ใหม่ ทำให้ความรู้ของบุคคลและองค์กรได้รับการยกระดับและถูกพัฒนาพร้อมใช้งาน สมาชิกในสถานศึกษาเกิดการเรียนรู้เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้และรู้เท่าทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์

คำถามการวิจัย (Research Question)

1. สภาพการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เป็นอย่างไร
2. มีปัจจัยอะไรที่สัมพันธ์กับกระบวนการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน
3. รูปแบบของการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เป็นอย่างไร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย (Purpose of the Study)

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ได้แก่

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับกระบวนการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน

ความสำคัญของการวิจัย (Significance of the Study)

ผลที่คาดหวังว่าจะได้รับจากโครงการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. องค์ความรู้ที่จะมีต่อวงการศึกษาระดับวิชาการ โดยเฉพาะการศึกษาด้านการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้
 - 1.1 ทำให้ทราบถึงสภาพการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน
 - 1.2 ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่สัมพันธ์กับกระบวนการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน

1.3 ได้รูปแบบเกี่ยวกับการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษา
 ขั้นพื้นฐาน โดยใช้แนวปฏิบัติของกระบวนการจัดการความรู้ที่ประกอบด้วยกระบวนการความรู้ การ
 ค้นหาความรู้ การวางแผนพัฒนาความรู้ การสกัดความรู้ การจัดเก็บความรู้ การกระจายและ
 แบ่งปันความรู้ การใช้ความรู้ และการวัดความรู้ และการให้ความสำคัญกับปัจจัยความสำเร็จที่
 ประกอบด้วย ปัจจัยภาวะผู้นำ ปัจจัยพฤติกรรมองค์กร และปัจจัยประสิทธิภาพการจัดการ เป็น
 เครื่องมือในการจัดการความรู้

2. แนวทางเพื่อใช้ในการพัฒนา ใช้ผลของการศึกษา ไปพิจารณาสร้างความร่วมมือ
 และแนวทางการพัฒนาระหว่างโรงเรียนและชุมชน ในเรื่องต่อไปนี้

- 2.1 เพื่อพัฒนาคุณภาพของงานการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนกับชุมชน
- 2.2 เพื่อพัฒนาด้านทักษะในการปฏิบัติงาน ของบุคลากรในโรงเรียนกับชุมชน
- 2.3 เพื่อพัฒนานวัตกรรมใหม่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.4 เพื่อพัฒนา “ฐานความรู้” คือการเพิ่มพูนทุนความรู้ ทุนปัญญาของโรงเรียนและ
 ชุมชน
- 2.5 เพื่อพัฒนาไปสู่ “โรงเรียนกับชุมชนเพื่อการเรียนรู้”
- 2.6 เพื่อสร้างสำนึกและความรู้สึกร่วมในการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ทั้งตัวนักวิจัย ครู
 ผู้บริหารสถานศึกษา นักเรียน และชุมชน

3. ความรู้ในการประยุกต์ใช้ อาจนำผลจากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในเรื่องต่อไปนี้

- 3.1 การกระตุ้นและฟื้นคืนสำนึกภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การอนุรักษ์ การฟื้นฟู เพื่อ
 สร้างความหมายเชิงคุณค่าของความเชื่อในพลังของท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นสื่อกลางความร่วมมือ ใน
 การทำกิจกรรมเพื่อท้องถิ่น
- 3.2 เพื่อพัฒนาสิ่งดึงดูดในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
 ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย (Scope of the Study)

ขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ครอบคลุม 4 ประเด็น ดังนี้

1. เนื้อหาและตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ การศึกษาสภาพของการปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านภูมิ
 ปัญญาแพทย์แผนไทย และการปฏิบัติที่เป็นเลิศเกี่ยวกับการบูรณาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนรู้
 ในโรงเรียน โดยศึกษาตัวแปรด้านภาวะผู้นำ ด้านพฤติกรรมองค์กร ด้านประสิทธิภาพการจัดการ
 และกระบวนการจัดการความรู้

2. พื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ วัดหนองหญ้า nang ต.หนองไผ่แบน อ.เมือง จ.อุทัยธานี โรงเรียนอุทัยวิทยาคม อ.เมือง จ.อุทัยธานี และสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่อยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี เขต 1 และเขต 2

3. ประชากร / กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ หลวงพ่อสมัย วัดหนองหญ้า nang นางจงรัก เทศนา ผู้ช่วยหมอ ผู้ป่วย นักวิชาการ ผู้ป่วย ครู และนักเรียนโรงเรียนอุทัยวิทยาคม ครูและผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี เขต 1 และ เขต 2

4. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ระหว่างเดือน เมษายน – พฤศจิกายน 2551 รวม 6 เดือน

นิยามศัพท์เฉพาะ (Definitions of Term)

1. การพัฒนารูปแบบ (Development Model) หมายถึง การศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับการปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านการเหยียบเหล็กแดงของหลวงพ่อสมัย แห่งวัดหนองหญ้า nang และการปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนรู้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อที่จะนำไปอธิบายข้อมูลที่ได้จากการสำรวจข้อมูลด้านความคิดเห็นของครูและผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี และการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำผลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สร้างเป็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะการอธิบายความ และนำรูปแบบที่ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา ด้านการบริหารสถานศึกษา และด้านการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาตรวจสอบความเป็นไปได้ และความเหมาะสมของรูปแบบ เพื่อความสมบูรณ์และถูกต้องตามหลักทางวิชาการ

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อที่ท้องถิ่นได้สั่งสมและ สืบทอดต่อกันมา ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถ วิธีการ เครื่องมือ เพื่อใช้ในการป้องกันและแก้ปัญหาของการดำรงชีวิตให้มีความสงบสุขของบุคคลในท้องถิ่นให้อยู่รอด โดยที่ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา อาจมีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่างๆ ทัศนกรรม และคุณค่า หรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อให้เกิดสำนักการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณี การทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเชื่ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้านเยวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบ เป็นต้น

สรุป ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นภูมิปัญญาเฉพาะพื้นที่ในบริบทของจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งอาจเหมือนหรือแตกต่างจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่อื่นๆ ที่ไม่ใช่จังหวัดอุทัยธานี เนื่องจากความแตกต่างของสภาพพื้นที่ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการใช้เทคนิควิธีการที่แตกต่างกัน

3. การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หรืออาจเกิดขึ้นภายในชุมชนท้องถิ่น โดยมีกระบวนการจัดการความรู้ 8 ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่ การระบุความรู้ การสร้างความรู้ การสกัดความรู้ การจัดเก็บความรู้ การกระจายหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การใช้ความรู้ และการวัดความรู้ และยังมีความหมายที่กว้างเกินกว่านั้นอีก คือ เป็นการสร้างคนเก่ง คนดี ให้มีความรู้ความสามารถ รวมถึงการพัฒนาและรักษาเอาไว้ในองค์กร อีกทั้งเป็นการเพิ่มต้นทุนทางปัญญาและการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร

4. กระบวนการจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการได้มาของความรู้ โดยมีลำดับขั้นตอน คือ การกำหนดหัวข้อความรู้ การค้นหาความรู้ การวางแผนพัฒนาความรู้ การสกัดความรู้ จัดเก็บความรู้ กระจายและการแบ่งปันความรู้ ใช้ความรู้และยกระดับความรู้ และวัดความรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 การกำหนดหัวข้อความรู้ หมายถึง การระบุเรื่องหรือประเด็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สมาชิกในองค์กรมีความสนใจและต้องการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เหมือนกัน

4.2 การค้นหาความรู้ หมายถึง วิธีการหาข้อมูลหรือความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องการ จากบุคคล เอกสาร ตำรา ผลงานการวิจัย หรือจากเครือข่ายบนอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

4.3 การวางแผนพัฒนาความรู้ หมายถึง การวางแผนทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีหลักเกณฑ์ และค้นหาวิธีการ หรือ เครื่องมือ เพื่อที่จะเลือกแนวทางการปฏิบัติที่ดีที่สุดในการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

4.4 การสกัดความรู้ หมายถึง การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่อยู่ในรูปของข้อความ ตัวอักษร ที่อยู่ในหนังสือ เอกสาร บทความ เป็นต้น รวมถึงความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่อยู่ในรูปของความรู้ลึก ความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ เป็นต้น ที่อยู่ภายในตัวบุคคล เพื่อเปลี่ยนเป็นความรู้ที่อยู่ในรูปของความรู้ที่ปรากฏ ได้แก่ บทความ เอกสาร หรือตำรา เป็นต้น

4.5 การจัดเก็บความรู้ หมายถึง กระบวนการจัดระบบ จำแนก และเก็บภูมิปัญญา ท้องถิ่น อย่างมีระบบ สามารถค้นหาและสามารถนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ประโยชน์ได้ อย่างรวดเร็ว ประหยัดเวลา และมีความปลอดภัย

4.6 การกระจายและการแบ่งปันความรู้ หมายถึง การเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่อยู่ในรูปของเอกสาร ตำรา บทความ หรือ ฐานข้อมูลบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยนำ เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ทำให้สามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น รวมถึงการแบ่งปัน ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ที่เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จากการประชุมสัมมนา การนิเทศ การ ระบบพี่เลี้ยง หรือชุมชนเพื่อการเรียนรู้ เป็นต้น

4.7 การใช้ความรู้ หมายถึง การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่อยู่ในรูปของเอกสาร ตำรา บทความ หรือฐานข้อมูลบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ใน ตัวบุคคล ที่เป็นประสบการณ์ ความรู้ ความคิด และทักษะ ออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในและนอก ห้องเรียน เช่น ตลาดนัดความรู้ ห้องสมุดภูมิปัญญา สารสนเทศออนไลน์ หลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น

4.8 การวัดความรู้ หมายถึง การติดตามและการตรวจสอบเกี่ยวกับตัวชี้วัดของ ขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ ว่ามีหรือปรากฏลักษณะหรือพฤติกรรมที่บ่งชี้ได้ สมบูรณ์ ครบถ้วนมากน้อยเพียงใด และมีเกณฑ์การประเมินความสำเร็จของกระบวนการจัดการความรู้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นที่ครอบคลุมทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้

5. สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน หมายถึง สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอุทัยธานี เขต 1 และ เขต 2 (ไม่รวมสถานศึกษาของเอกชน)